

**ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΛΑΙΑΣ**

**Χαιρετισμός Υπουργού Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας,
κ. Πρόδρομου Προδρόμου στην παρουσίαση του βιβλίου «Άγιος Θεόδωρος Πιτσιλιάς,
Ιστορία και Πολιτισμός» - Πρακτικά Επιστημονικής ημερίδας 3^{ης} Ιουλίου, 2021
Κυριακή 13 Νοεμβρίου 2022, 11:00 π.μ.**

Προαύλιο Εκκλησίας Παναγίας Κιβωτού, Άγιος Θεόδωρος Πιτσιλιάς

Οι πρόγονοί μας, είτε γνωστοί και επώνυμοι είτε και πολλοί «ανώνυμοι», θεμελίωσαν και έκτισαν διαμέσου αιώνων και χιλιετιών μια θαυμαστή παράδοση. Γι' αυτό ερχόμαστε από μακριά, όπως γράφει ο Οδυσσέας Ελύτης. Ερχόμαστε μέσα από μια παράδοση ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, λατρείας και τέχνης, αλλά και μέσα από τη μεγάλη παράδοση της ελληνικής εθνικής υπόστασης και πορείας αυτού του λαού, αδιαχώριστα.

Δίνεται έτσι απαρασάλευτος προσανατολισμός στην ιστορία της Κύπρου. Αυτή η διαδρομή, αυτό το έργο πολιτισμικής ιδιοπροσωπείας έχουν ρίζες βαθιές και καταβολές. Εδράζονται και στην κοινοτική παράδοση αυτού του τόπου, που έχει αξία ανεκτίμητη. Είναι λοιπόν ένα μέρος αυτής της παράδοσης, όπως και της ιστορίας τόσο του Αγίου Θεοδώρου όσο και της ευρύτερης περιοχής Πιτσιλιάς, που καταγράφει το βιβλίο που παρουσιάζουμε σήμερα. Τόμος που συγκεφαλαιώνει τις εργασίες της επιστημονικής ημερίδας που έγινε εδώ, το Καλοκαίρι του 2021.

Πρόκειται για ένα έργο με επιστημονική τεκμηρίωση, με ακριβείς και λεπτομερείς αναφορές σε πηγές, που σμίγει και συνταιριάζει την ιστορία με την παράδοση και ρίχνει φως στη δυναμική της τοπικής κοινωνίας διαμέσου των αιώνων. Το ότι ο Άγιος Θεόδωρος μπορεί σήμερα να προσθέσει στο προηγούμενο αξιόλογο έργο του Αντρέα Κορωνίδη που έχει ως τίτλο «Άγιος Θεόδωρος Πιτσιλιάς, στα 1.023 μέτρα», ένα τέτοιο οδηγό της ιστορίας και της παράδοσης του, είναι αφ' εαυτού πολύ σημαντικό. Εξάλλου, αυτό το βιβλίο, εκτός από αυτοτελής πηγή γνώσης και αυτοσυνειδησίας, θα λειτουργήσει σίγουρα και ως έναυσμα για περαιτέρω έρευνα και αναζητήσεις.

Εκτός από την εξέλιξη των κοινωνικών ηθών, τις καινοτομίες και θεσμικές μετακινήσεις και επιπλέον των αξιοσημείων ιστορικών γεγονότων και της δυναμικής εμπλοκής της κοινότητας σε αυτές τις εξελίξεις διαμέσου του χρόνου, το βιβλίο αυτό καταγράφει και ιστορίες ανθρώπων. Εκείνων των

συγκεκριμένων επώνυμων που διακρίθηκαν με τον βίο και την πολιτεία τους, όπως όμως και άλλων αγνώστων που παρελαύνουν μέσα από τις σελίδες του. Ανθρώπων που αξίζει να τους γνωρίσουμε και με την ευκαιρία αυτή να μαθαίνουμε για τη δράση τους.

Χαίρομαι, φίλοι και φίλες του Αγίου Θεοδώρου, που βρίσκομαι σήμερα μαζί σας, σε αυτό τον όμορφο τόπο, τον προικισμένο από τη φύση, αλλά και ευλογημένο από την ιστορία των ανθρώπων του.

Λέω πως χαίρομαι και ίσως κανείς σκεφτεί ότι συχνά σε ένα χαιρετισμό αυτό αναμένεται. Γι' αυτό θέλω να διευκρινίσω ότι χαίρομαι ειλικρινά και προσωπικά. Γιατί όχι μόνο μου δίνεται η ευκαιρία να επισκεφτώ την κοινότητα σας, αλλά και διότι μόλις βρέθηκε στα χέρια μου το προσχέδιο αυτής της έκδοσης, με απορρόφησε αμέσως η ανάγνωση και κράτησε το ενδιαφέρον μου. Χαρά, λοιπόν, ικανοποίηση, αλλά και τιμή ακόμα. Είναι τιμή να μοιράζομαι μαζί σας αυτή την εμπειρία, γιατί νιώθω ότι σήμερα κάνουμε ενός είδους προσκύνημα στις καταβολές μας.

Σε αυτό τον πανέμορφο τόπο, στο προαύλιο του ιστορικού ναού της Παναγίας της Κιβωτού δίνουμε σήμερα συνέχεια στην πολύ επιτυχημένη επιστημονική ημερίδα που έγινε πέρσι, στις 3 Ιουλίου 2021, στην επίσης εμβληματική τοποθεσία της Βρύσης της Λασμαρκάς. Κάτι μάλιστα συνδέει τους δυο αυτούς τόπους αφού, όπως πληροφορούμαι, ξυλεία από την περιοχή της Βρύσης της Λασμαρκάς χρησιμοποιήθηκε στην ανέγερση του μικρού αυτού ναού που αποτελεί πραγματικό μνημείο της εκκλησιαστικής ιστορίας μας.

Αξίζει να σημειώσω την άποψη και υποδειγματική, θα έλεγα, συνεργασία της φιλοπρόοδης κοινοτικής αρχής, των ανθρώπων όλων της Κοινότητας, είτε κατοίκων είτε και αποδήμων που κρατούν επαφή με τις ρίζες τους, με τους παρόντες εδώ σήμερα καθηγητές πανεπιστημίου και τους ερευνητές. Είναι αυτή η συνεργασία που οδήγησε σε αυτό τον μικρό σε όγκο, αλλά με πολύ αξιόλογο περιεχόμενο, τόμο με τις εισηγήσεις της Ημερίδας.

Η ιδέα ξεκίνησε από τον Πρόεδρο του Κοινωφελούς Ιδρύματος Αγίου Θεοδώρου, εκπαιδευτικό κ. Ρένο Πιττάλη, ο οποίος βρήκε συνεργό τον Καθηγητή του Πανεπιστημίου Κύπρου Παντελή Βουτουρή και στη συνέχεια η ομάδα συμπληρώθηκε από τον Καθηγητή του Πανεπιστημίου «Νεάπολις» Γιώργο Γεωργή και συνεργάτες του. Ως Υπουργός Παιδείας θέλω μάλιστα να σημειώσω ότι είναι ευχάριστο να βλέπουμε τη συνεργασία ενός ιδιωτικού και ενός κρατικού πανεπιστημίου και, ακόμα περισσότερο, τη συνεργασία πανεπιστημίων μας με την τοπική κοινωνία. Σίγουρα το ευνοούμε και θα είναι ιδιαίτερα επωφελές να έχουμε και τέτοιου είδους εξωστρέφεια της πανεπιστημιακής κοινότητας και σύνδεση της με την περιβάλλουσα κοινωνία. Τα όσα ακούστηκαν αμέσως προηγουμένως, η μαρτυρία του ενός εκ των επιμελητών της έκδοσης, του πανεπιστημιακού

Κυριάκου Ιακωβίδη, τον οποίο μέχρι πριν δυο χρόνια δεν τον συνέδεε τίποτα με τον Άγιο Θεόδωρο, αλλά τώρα τον ακούσαμε να νιώθει αφοσίωση σε αυτό τον τόπο ανταποδίδοντας την αγάπη με την οποία τον περιβάλλουν οι άνθρωποι του, είναι ένα υπέροχο δείγμα αυτής της σχέσης.

Χαίρομαι λοιπόν που βλέπω εδώ συναθροισμένους τους καθηγητές και πανεπιστημιακούς ερευνητές, αλλά και τις τοπικές αρχές, εκπροσώπους των συνδέσμων αποδήμων και άλλων τοπικών οργανώσεων, όπως βέβαια και τον κόσμο της κοινότητας. Είναι σήμερα, τρόπον τινά, μια γιορτή για τον Άγιο Θεόδωρο και χαίρομαι που τη μοιράζομαι με τους Αηθεοδωρίτες.

Με την πρώτη ανάγνωση συνειδητοποιεί κανείς ότι μέσα από τις εισηγήσεις του τόμου επιχειρείται μια καταγραφή της τοπικής ιστορίας και λαογραφίας. Με μέθοδο που θα χαρακτηρίζαμε ως εκείνη της εθνολογικής μονογραφίας. Είναι, πράγματι, εκείνο που οι ίδιοι οι ερευνητές αποκαλούν προσέγγιση «μικροϊστορίας». Ταυτόχρονα όμως είναι αξιοπαρατήρητο ότι στο τέλος έχουμε έτσι και μια συνολική επιτομή εθνικής και πολιτισμικής ιστορίας της Κύπρου. Το βιβλίο αυτό λειτουργεί και ως κατάθεση αυτογνωσίας της ελληνικής Κύπρου συνολικά.

Θα αρκούσε εδώ να αναφερθώ μόνο σε αυτά που ανακάλυψε και ένιωσε ζώντας εδώ ο μεγάλος εικαστικός μας Αδαμάντιος Διαμαντής. Στα όσα ο Άγιος Θεόδωρος, τόπος και άνθρωποι μαζί, ενέπνευσε σε εκείνο τον πρωτοπόρο που έγραψε ιστορία της τέχνης στον τόπο μας. Δηλαδή, όχι μόνο το ξεχωριστό τοπίο, αυτή η φύση που περιβάλλει τον τόπο και πλουτίζει το ήθος των ανθρώπων. Όχι μόνο το καθηλωτικό θείο τοπίο, οι χυμοί και οι μουσικές των δέντρων και των νερών, αλλά και οι άνθρωποι. Οι μορφές και οι φιγούρες των γυναικών που ο Διαμαντής τις είδε σαν αρχαία αγάλματα, που στέκουν αγέρωχα μέσα στον καιρό και τους αιώνες.

Όπως το σημειώνει στην εισήγηση της η Ελένη Νικήτα, ο Διαμαντής στον Άγιο Θεόδωρο ανακαλύπτοντας τα πρωτογενή και αρχετυπικά ίχνη του κόσμου της Κύπρου κατακτούσε «μια προσωπική, αλλά ταυτόχρονα και εθνική αυτοσυνειδησία». Ιχνηλάτησε «τις πανάρχαιες ρίζες της φυλής και τα συστατικά στοιχεία μιας εθνικής ταυτότητας» και ήταν ιχνηλασία μέσα από τα πρόσωπα, αλλά και τα ήθη και τη γλώσσα των ανθρώπων. Βρήκε ο μεγάλος ζωγράφος στον Άγιο Θεόδωρο τα καλοκαίρια του 1931 και 1932 εμπνεύσεις που κράτησε και χρόνια μετά αποτυπώθηκαν σε θαυμαστά έργα του, ενώ μετά το 1964 επανεγκαταστάθηκε στην κοινότητα σε δικό του πλέον σπίτι. Δεν θα ήταν λοιπόν υπερβολή να πούμε ότι ο δημιουργός αυτός που μας έδωσε τον «κόσμο της Κύπρου», εν πολλοίς εμπνεύστηκε και συνέστησε το πνευματικό πρόγραμμα δημιουργίας του μέσα από την εμπειρία και τη συνάφεια του με τον Άγιο Θεόδωρο.

Ίσως θα αρκούσε. Πώς να μην προσθέσει όμως κανείς ότι εδώ είναι και ο τόπος που έφτιαξε τον φημισμένο Σάββα Κουλλαμή, τον «γεροπλάτανο», τον μεγαλύτερο σε ηλικία αγωνιστή της ΕΟΚΑ. Ο οποίος μάλιστα όρκισε και έναν από τους νεότερους σε ηλικία αγωνιστές, ενώ ο ίδιος είχε μνηθεί από τους πρώτους στον Αγώνα. Τον Κουλλαμή, που συμμετείχε σε επιχειρήσεις δίπλα στον Αρχηγό Διγενή και έκαμε έναν Γρηγόρη Αυξεντίου να του πει ότι σε εκείνη την προχωρημένη ηλικία του, άνθρωπος που είχε ήδη πολεμήσει σε δυο πολέμους και είχε έξι παιδιά, φτάνει, έπρεπε πια να ξαποστάσει και να αφήσει τους νέους να αγωνιστούν. Διότι ο Αυξεντίου, ο μεγάλος ήρωας μας είχε σε αυτές τις περιοχές και στην Παπούτσα τα λημέρια και τα κρησφύγετα του και τον Άγιο Θεόδωρο ως μια από τις βάσεις του. Όμως για τον Κουλλαμή δεν έπιασαν τόπο τέτοιες νουθεσίες. Πείσμων λάτρης της ελληνικής ελευθερίας, επέμεινε, πολέμησε και συνελήφθη. Κρατήθηκε σε φυλάκιση και ήταν μέσα στην τελευταία ομάδα που απελευθερώθηκε από τις Κεντρικές Φυλακές, τον Μάρτιο 1959. Για να τύχει πανηγυρικής υποδοχής στην κοινότητα. Για να συμμετάσχει αργότερα, το 1961, στις πρώτες παρελάσεις με το λάβαρο του ΣΑΠΕΛ. Μαζί όμως με αυτό τον εμβληματικό αγωνιστή, είναι και άλλοι στη μερίδα του Αγίου Θεοδώρου στον αγώνα της Κύπρου για την ελευθερία που πηγαία τον έλεγαν Ένωση με την Ελλάδα.

Αναφερόμενοι ωστόσο στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ για την Ένωση και στη σύγκρουση της Κύπρου με την κατοχική αποικιακή αυτοκρατορία, θα πρέπει να υπογραμμίσει κανείς πόσο σημαντικό εύρημα είναι τα πρακτικά του περίφημου Διαιτητικού Δικαστηρίου που λειτούργησε στα χρόνια εκείνα, ως μορφή παθητικής αντίστασης και παράλληλη ελεύθερη διοικητική δομή.

Χωρίς να φιλοδοξώ να κάμω παρουσίαση του βιβλίου και πάλι δεν θα μπορούσε να παραλείψω να σημειώσω ότι μέσα σε αυτό τον μικρό τόμο έχουμε και μια πολύ ενδιαφέρουσα αναφορά, κάτι σαν μικρογραφία της ιστορίας της ελληνικής εκπαίδευσης στην Κύπρο, μέσα από τη δράση και τις περιπέτειες του δασκάλου Ηρακλή Δεξιάδη. Είναι μάλιστα αφ' εαυτού εκπληκτικό ότι, εν έτει 1926, διοργανώθηκε ένα διδασκαλικό συνέδριο Πιτσιλιάς, με κίνηση υπέρ του δημοτικισμού και προβληματισμός και τοποθετήσεις γύρω από τη δημοτική και καθαρεύουσα κ.ο.κ. Όπως επίσης είναι σημαντική η καταγραφή της δημιουργίας Αναγνωστηρίου («Πρόοδος»), σύμφωνα με τις τάσεις της εποχής. Αλλά και η μετατροπή του στη συνέχεια σε φιλοπρόοδο σύλλογο αγροτικής ανάπτυξης, με κοινωνικές, πνευματικές, μορφωτικές, εθνικές δράσεις και με προεκτάσεις ακόμα στη διάδοση του συνεργατικού κινήματος.

Θέλω ακόμα να αναφερθώ ιδιαίτερα και σε μια προσπάθεια που κάνουμε τα τελευταία χρόνια για να τονώσουμε την ιστορική μνήμη και συνείδηση στα σχολεία μας για την εθνική εξέγερση του 1931. Με μια σεμνή εκδήλωση στο ιστορικό Κοιμητήριο του Αγίου Σπυρίδωνα στη Λευκωσία, που ξεκίνησε με

πρωτοβουλία του διευθυντή του Λυκείου Κύκκου, του φίλτατου Δημήτρη Ταλιαδώρου. Την πρώτη χρονιά είχαμε παιδιά μόνο από το Λύκειο Κύκκου, τη δεύτερη και από το Παγκύπριο Γυμνάσιο και φέτος και από το Λύκειο Ακρόπολης. Πάντα όμως έχουμε μαζί μας την κοινοτική αρχή του Αγίου Θεοδώρου και εκπροσώπους της οικογένειας του Ονούφριου Κληρίδη, αφού γίνεται και Τρισάγιο στο μνήμα του. Διότι η ξεχωριστή εκείνη στιγμή της εξέγερσης, συνέχεια του Ενωτικού Ψηφίσματος του 1921 στο οποίο συμμετείχε ενεργά και ο Άγιος Θεόδωρος και του εθνεγερτήριου λόγου του Νικοδήμου Μυλωνά στις 17 Οκτωβρίου 1931, εν πολλοίς ταυτίζεται με την κοινότητα Αγίου Θεοδώρου.

Γιατί ο Άγιος Θεόδωρος έδωσε τότε τον πρώτο νεκρό για την Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα. Είναι πράγματι συνταρακτική και η ιστορία του 17χρονου Ονούφριου που έπεσε από αγγλικά πυρά, αλλά και η σύνδεσή της με τους διαδηλωτές που κάπως αυτοσχέδια κατέβασαν την αγγλική για να ανεβάσουν ελληνική σημαία στο Κυβερνείο, το οποίο αργότερα παραδόθηκε στις φλόγες. Όπως επίσης σημαντικό είναι ότι η κηδεία του που έγινε στις 23 Οκτωβρίου 1931 στη Λευκωσία, ήταν ταυτόχρονα μια από τις αναλογικά μεγαλύτερες συγκεντρώσεις κόσμου και ανιαπτοικιακή συγκέντρωση στην Κύπρο. Ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι επικήδειο λόγο εκφώνησε τότε, ως μαθητής του Παγκυπρίου Γυμνασίου, ο μεγάλος ποιητής μας Κώστας Μόντης. Εξίσου σημαντική όμως, από την άποψη της καταγραφής των ιστορικών εξελίξεων, είναι και η περίοδος περίπου τριών δεκαετιών ακούσιας λήθης της επετείου και της θυσίας του Ονούφριου Κληρίδη, αλλά και οι συγκινητικά επίμονες προσπάθειες κυρίως του Νίκου Καρύδη του ΑΠΟΕΛ για την αποκατάσταση της μνήμης. Όπως επίσης και οι προσπάθειες του εκπαιδευτικού Νικολάου Τσιγκίνη για την κατασκευή προτομής του ήρωα. Ιστοριογραφικά, τα συμβάντα τον Οκτώβριο του 1931 και στον Άγιο Θεόδωρο και στον γειτονικό Άγιο Ιωάννη Πιτσιλιάς, με την τοπική εξέγερση του λαού και τις συμπλοκές, είναι ιδιαίτερα ενδεικτικά για τις διαστάσεις που είχε πάρει η έκκληση του Νικοδήμου Μυλωνά για «ανυπακοή σε νόμους ανόμους» σε όλη την Κύπρο.

Εδώ θα πρέπει πάντως να σημειώσουμε ότι είναι επίσης εκπληκτικό ότι μια κοινότητα όπως ο Άγιος Θεόδωρος έχει όχι έναν, αλλά δυο πεσόντες για την ελευθερία με το ίδιο όνομα, Ονούφριος Κληρίδης. Γιατί, αντλώντας από αυτό τον τόμο, επαναλαμβάνω την επισήμανση που έκανε το 1964 ο Νικόλαος Τσιγκίνης, μνημονεύοντας και τον άλλο Ονούφριο Κληρίδη, ανηψιό του πεσόντος το 1931, ο οποίος συνελήφθη από τους Τούρκους στις συμπλοκές του Δεκεμβρίου 1963 στη Λευκωσία και ήταν αγνοούμενος, δηλαδή πεσών για την ελευθερία. Είναι πραγματικά συγκλονιστικό να έχουμε δυο πεσόντες για την ελευθερία, της οικογένειας των Κληρίδηδων της Πιτσιλιάς, από τον κλάδο του Αγίου Θεοδώρου, με το ίδιο ονοματεπώνυμο.

Ο τίτλος του βιβλίου αυτού είναι «Άγιος Θεόδωρος Πιτσιλιάς, Ιστορία και Πολιτισμός». Υποδηλώνει, εκ πρώτης όψεως, την ιστορία και τον πολιτισμό του Αγίου Θεοδώρου. Να μου επιτρέψετε όμως να τον διαβάσω λέγοντας: Άγιος Θεόδωρος είναι Ιστορία και Πολιτισμός.

Ολοκληρώνοντας δεν μπορεί να παραλείψω να συγχαρώ τον Ρένο Πιτάλη -που συνεχίζει και σήμερα την παράδοση των τοπικών σωματείων του Αγίου Θεοδώρου- και τον Καθηγητή Παντελή Βουτουρή που είχαν αυτή την ιδέα. Όπως επίσης και τους ιστορικούς του Πανεπιστημίου Νεάπολης, τον Καθηγητή Γιώργο Γεωργή και τον Κυριάκο Ιακωβίδη που αμέσως και τόσο πρόθυμα και παραγωγικά συνέδραμαν στην προσπάθεια και συνέστησαν την Επιστημονική Επιτροπή της Ημερίδας. Συγχαρητήρια σε όλους του εισηγητές, στους επιμελητές της έκδοσης και στη φιλολογική επιμέλεια του Αντρέα Χατζηθωμά. Είναι πάντως ιδιαίτερα σημαντικό και δεν πρέπει να παραλείψω να το αναφέρω ότι στις έρευνες συμμετείχαν πρόθυμα και συνέβαλαν ουσιαστικά -λαμβάνοντας υπόψη και τη μεθοδολογία που στηρίχτηκε αρκετά σε μαρτυρίες- και οι άνθρωποι της κοινότητας, γόννοι οικογενειών που έχουν μερίδιο στην ιστορία. Ξεχωριστά συγχαρητήρια φυσικά οφείλονται στους χορηγούς και υποστηρικτές που αναφέρονται και στο βιβλίο και είναι εδώ σήμερα μαζί μας. Εξ άπαντος όμως πρέπει να αναφέρουμε το ρόλο και την έμπνευση της Κοινοτικής Αρχής. Συγχαρητήρια στον Πρόεδρο της Κοινότητας, τον Στέφανο Θεοδότου και τους συνεργάτες του, χωρίς τους οποίους τίποτα απ' όλα αυτά δεν θα γινόταν και δικαιολογημένα σήμερα μπορούν να νιώθουν περήφανοι.

Δεν υπάρχει, φυσικά, αμφιβολία, ότι αυτό το βιβλίο θα είναι καλοτάξιδο!